

slovenski pisatelj (na primer Jančar, ki ga evropski časopisi ponatiskujejo, ko polemizira s Handkejem), ali mu ne bomo mi sami zagrenili življenja? Kaj sploh imamo sporočiti svetu? Zdaj ko nismo več »nekaj posebnega« znotraj oziroma onkraj socialističnega sveta. Zakaj se vračamo s to svojo politiko in nivojem strank v Cankarjeve čase? Zakaj je ušlo iz steklenice predvsem sovraštvo in umazano razkrinkavanje? Ali ne pojemo v svoji »veseli zdravljici«, ki smo si jo izbrali za himno, »naj Bog živi, kar nas dobrih je ljudi...« Ali je kategorija dober človek v teh časih, ko gre za oblast, preživetje, razne kariere sploh pomembna...

O vsem tem bi se morda spraševal, če bi pisal dnevnik, dragi Čiro.

Tone
Pavček

Slovenija, kam in kako?

Slovenec se je zgodovina odprla na novo in v znamenju velike drugačnosti: tisočletna podjarmljenost, hlapčevanje tujcem, življenje zgolj s svojo besedo, a brez svoje državnosti – vse to je končano. Začenja se novum. Kakšen? Kako osvobajajoč in osrečujoč za ljudi, živeče in hrepeneče po človeškem življenju na tem malem koščku sveta med germanskim in romanskim samozavešnim bahaštvom z močjo in

slovenskim jugom, obloženim z bremenami skupnega življenja v preteklosti, pritlehne sedanjosti in nejasne prihodnosti? Bo odslej narodni sram, ki se nas je držal skozi stoletja, da smo se kot svoje nesreče sramovali svoje majhnosti, neučinkovitosti in nepomembnosti, izginil in bomo odslej bolj verjeli tudi v svojo narodno (uporno) kakovost, pa najsi je bila tudi le-ta celo od nas samih zanikovana?

Lepa je bila doslej misel o samostojnosti in nedotakljivosti majhnih narodov, lepe kakor hrepenenje po idealu, pa četudi so take misli dostikrat tudi znamenje, da je ob tem z velikim nekaj narobe, da se veliki sistemi, veliki organizmi krušijo, rušijo, sesipajo in se na njihovih obrobjih vzpostavlja ideja o samostojnosti malega. Zdaj je misel postala resničnost, in če odštejemo začetno navdušenje, se udomlja v nas nekakšna negotovost, kako bomo stopili v svet in se ustopili kot gospodarji doma. Novo je zmeraj ob vsej radosti spremembe tudi odgovornost, tveganje, pohod v neznano. Lepa misel, se bojim, postaja manj navdušujoče lepa stvarnost.

Kam in kako torej?

Primeri, ki mi ob tem vprašanju hodi v misli, je visoka in pomenljiva. Namreč: kakor je in ostaja Prešeren najmočnejši val, ki je pljusnil najdlje in najvišje na našo duhovno obalo in za zdaj na njej zamejuje skrajno črto plime, ki se vleče kot nepresežena črta našega duhovnega in narodnega bivanja, tako je ali bi morala biti nova lega – samostojnost in državnost Slovenije – podobna najvišja črta doslej dosežene zmogljivosti političnega dejanja našega naroda. Samo po sebi se zmeraj ob mejnih črtah zastavlja vprašanje, koliko je mogoče polno do roba polniti prostor z žlahtno vsebino polnega dihanja, enakomernega pulziranja, srečnega in samoumevnega obvladovanja, in ne manj, ali je mogoče mejo preseči ali pa je moč za

začrtane kapacitete premalo. Skratka: visoka meja, ki je postavljena, je hkrati visoka zahteva in kakor v vseh takih rečeh čisto po človeško osnovno vprašanje, do kje sežeš in če svoj prostor polniš v zadostno osrečujočem skladu s seboj in brez napetosti s svetom okrog sebe.

Odgovor na to v širšem narodnem pogledu zagotovo ni koj pri roki. Kulturni del te visoke meje je še najmanj sporen, saj je Prešeren naša največja sočasnost z Evropo, celo več: je kakovostno doseganje in duhovno bratenje s sorodnimi velikani evropske romantike. Pri tem je ta dosežek, pa najsi ga je svet priznal ali ne, doma podgrajen s prometejskim in herkulskim delom – jecljajočo govorico slovenščine je postavil v govor visoke besede za stavbo našega duhovnega bivanja. Se pravi oboje hkrati: navznoter in navzven, v svetu in doma. Prek te črte nismo več segli, pa najsi so današnje duhovne poti in možnosti prehajanja narečja naše besede v druga duhovna naročja še tako na široko odprte in vsaj na videz tudi obljudene. Saj k tem višinam se je poganjala moderna, a je svoj veliki sad obrodila predvsem doma, k njej so stremeli impresionisti, dandanašnji se prsi s podobno sočasnostjo slovenska grafika, prodrli so v svet nekateri pisci bolj kot zanimivost z obrobja in manj kot sočasna evropska vrednost, slovenski teater ob vsej zanimivosti dobiva priznanja, češ da se prilagaja evropskim teaterskim tokovom, skratka, vse se zdi, da je v veljavi staro krivično pravilo: iz majhnega lahko pride samo majhno, za veliko so določeni veliki narodi, ki rojevajo lahko tako imenovane velike ideje, za katerimi naj bi potem kot za obvezujočimi novostmi drvel preostali svet. Zagotovo nesprijemljivo – kot rahlo pretirano, a, žal, tudi bolj ali manj resnično.

Bolj od tega pa se mi prikazuje ob tej nespodbudni resnici druga, pomembnejša: ob taki karti duhovnega sveta ali prav zato je treba biti neprestano in živo prisoten v tem neprijaznem velikem svetu, ga spoznavati, sprejemati, izbirati, dopolnjevati, tekmovati z njim, se mu odpirati s svojo dušo in s svojo ustvarjalnostjo. A za to je poleg moči potrebna tudi organizirana volja, razumevanje razvoja kulture za obstoj in bogastvo naroda in države tudi na, recimo, državni ravni. (O tem »razumevanju« kričijo davki na zemsko in dušno hrano, ko nam je država obdavčila kruh, mleko in knjige!)

Ob vsem novem, ki nastaja ob slovenskem vstopu v državno samostojnost na državni in kulturni ravni, pa je na pretek tistega, kar je naše staro in se zagotovo še ne bo kmalu poslovilo. To staro ni manj obremenjujoče in zaskrbljujoče od novih obveznosti. Na primer:

Smo v zavesti in samozavesti vseeno prešli dlje in višje od Cankarjeve oznake, »da ga ni naroda, ki bi bil tako do kosti pobožen, hlapčevski in plah, tako bogu vdano na smrt pripravljen«?

Smo presegli dežmanovstvo ali se ponovno rojeva z nemškimi vrtci, z naglico, s kakršno bi se radi čimprej skrili pod ekonomsko varnejšo perut nemštva?

Smo kaj bližje starim delitvam na Dom in Svet, na iskanje in potrjevanje svojega početja v svoji zgodovinski preteklosti in domačijskosti ali v dogajanju v tako imenovanem velikem, širokem svetu duha, v duhovni sočasnosti Evrope, v delitvah na tradicionalno in moderno ali zdaj celo spet na drugače postavljeno napredno in nazadnjaško ideološkost? Na grozljivo delitev na levo in desno kulturo?!

Smo dovolj oboroženi z močjo duha pred zmeraj prisotnim razpadanjem v sebi in pred prav tako zmeraj prisotnim sesipanjem v drugačnost,

v splošnost tujega, večjega, privlačnejšega in bolj varnega, čeprav varljivega sistema?

Smo dovolj močni za nujno odprtost, pred asimilacijami in pred migracijami?

In še in še. A vsemu je odgovor zagotovo en sam: sami si pišemo svojo usodo, za svoj uspeh ali polom bomo krivi sami.

A naj mi bo za konec teh vprašanj dovoljeno zapisati nekaj stavkov iz sveta, ki mi je blizu, iz otroštva, saj smo tudi mi zdaj v nekakšnih zgodnjih otroških letih: Otroški svet ne stoji le na tankih nožicah kakšne kraljice gosje nožice, ni le domovje kakšne prijazne bele vile na blazini iz pravljice, ne kolovrati samo med kolóvrati sanj in oblaki, a je, čeprav tako majhen in nebogljén in nezaščiten, položen, kamor pač je, ne ravno zmeraj v varno zavetje. Zato ni le hosana, je tudi rana. Niso samo čuda, je tudi muka. A ob tem je tudi tolažba: otroci imajo najkrajše noge, a delajo najdaljše korake. Jih bomo znali posnemati v naši državni in narodni hoji v prihodnost.

Tone
Peršak

Pot je končana, potovanje se začneja

V začetku februarja je bilo v Strasbourgu zasedanje parlamentarne skupščine Sveta Evrope in v okviru druge točke dnevnega reda – pravzaprav prve vsebinske točke po otvoritvi zasedanja in proceduralnih formalnostih – je parlamentarna skupščina obravnavala vprašanja s področja kulture in izobraževanja. Najprej položaj kulturne dediščine v Srednji in Vzhodni Evropi in nato problematiko knjižnic in znanstvenih arhivov v Srednji in Vzhodni Evropi. Kot da je tudi načrtovalce diskusij v okviru Sveta Evrope obšlo spoznanje, da bodo dežele, ki so v zadnjih dveh, treh letih preživele tako temeljite pretrse, v veliki meri izzvane in ponekod celo načrtovane prav v sferi kulture v najširšem pomenu besede, morale na novo premisliti o svoji kulturni samobitnosti ter preteklosti in prihodnosti svoje kulture.

Slovenska kultura je ob osamosvajanju Slovenije in preraščanju slovenskega naroda v nacijo gotovo odigrala izjemno pomembno vlogo, morda celo najpomembnejšo, kajti igrala jo je tako rekoč od začetka; torej od trenutka, ko je prenehala biti in nastajati kot zgolj ljudska kultura in je začela samo sebe razumeti in se predstavljati kot nacionalna kultura. Ta premik najbrž povsem utemeljeno pripisujemo Trubarju, ki vsekakor ni zaslužen samo kot avtor prve slovenske knjige, temveč tudi kot mož, ki je začel v slovenskega duha vnašati prvine osvečenega protestantizma in lastne odgovornosti zavedajočega se individualizma, nekolikanj tujega tradicionalnemu katolištvu. Prav te prvine, torej nepripravljenost za nepremišljeno sprijaznjenje s splošno sprejetimi stališči in vrednotami, občutek lastne – posamične odgovornosti za (tudi) skupno usodo in neustavljiva nagnjenost k protestu, kadar prepozna krivico ali zatiranje, so opredeljevale pravzaprav vso kulturo Slovencev skozi vso zgodovino. Njene najvidnejše